

ГЕНДЕРНА СПРАВЕДИВІСТЬ VS ВИЩА ЖІНОЧА ОСВІТА (ДО ІСТОРІЇ ПИТАННЯ)

Д-р пед. наук, проф. Кірдан О.Л.

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

Гендерна справедливість нині є досить важливим складником політичного життя суспільства. Позитивні досягнення минулого уможливили чітке планування ролі та місця жінки у сучасному та майбутньому, вільний вибір напрямів та галузей щодо здобуття освіти, зрештою сприяли гідному становищу жінки в суспільстві.

Упродовж багатьох століть найбільш болючим питанням щодо гендерної справедливості у суспільстві було соціальне, економічне, політичне та культурно-освітнє становище жінки. Однак ця проблема не мала кордонів: вона стосувалася не якоїсь однієї країни або нації, а, фактично, в XIX – на початку XX століття набула глобальних масштабів.

Міфологеми про неспроможність (неготовність) жінок вирішувати нагальні суспільні та особисті проблеми, опанувати галузі знань та набувати професійних умінь та навичок ще були характерними для початку XIX століття. Водночас зростання соціальної свідомості, технічний прогрес, значна потреба у кваліфікованій праці сприяли тектонічним зрушенням, що відбулися у суспільній свідомості на жіночу проблему.

Період XIX – початку XX століття ввійшов у сучасну вітчизняну історію як час кардинальних суспільних трансформаційних змін та перетворень у багатьох галузях. У цей період відбувалися активні суспільні процеси, пов'язані з швидкими темпами розвитку промисловості, виробництва, відміною кріпосного права та ін. Істотні зміни відбулися також і в системі освіти: розвиток мережі початкових і середніх навчальних закладів, поява недільних шкіл та закладів вищої освіти, удосконалення змісту, форма та методів роботи. На цей період припадає і офіційне визнання й розвиток освіти жінок.

У дослідженнях вітчизняних та зарубіжних учених упродовж останньої третини XX – початку XXI століття поширеним є висвітлення суспільних подій через призму гендерного підходу. Отже, відбувався поділ історії освіти на «чоловічу» та «жіночу».

Згідно із визначенням, запропонованим у «Педагогічному словнику» (1960), поняття «жіноча освіта / освіта жінок» тлумачено як самостійна галузь освіти, яка виникла у зв'язку з нерівноправним положенням жінки в суспільстві [1, с. 374]. Отже, наголошено на тому, що освіта жінок має свої особливості, щось відмінне від чоловічої освіти або освіти взагалі.

У дослідженні К. Кобченко «Київські вищі жіночі курси в контексті боротьби за освіту жінок в Україні (1878–1920)» (2004 р.) комплексно досліджено історію створення та діяльності Київських вищих жіночих курсів як одного з провідних навчальних закладів університетського типу для жінок в Україні у контексті жіночого руху за право на освіту. Автором проведено критичний аналіз численних джерел, узагальнено досвід історіографічних розробок з досліджуваної проблеми. Схарактеризовано процес боротьби за відкриття курсів, організацію їх роботи та її основні складники (діяльність викладацького складу, становлення навчального процесу та викладання).

У системі управління Вищі жіночі курси підпорядковувалися попечителю навчального округу, а затвердження програм покладалося на Міністерство народної освіти. Аналіз архівних документів надав підстави констатувати, що

саме попечитель навчального округу затверджував положення, які регулювали діяльність вищих жіночих курсів, правила для слухачок тощо.

Безпосереднє керівництво на інституційному рівні Київськими вищими жіночими курсами надавалося їх засновнику лише до створення педагогічної ради, а потім покладалося на голову цієї ради, якого обирали професори. До того ж, як слушно зауважує Т. Федотова, відповідальність за діяльність таких курсів покладалася на професора-засновника, який обов'язково мав викликати довіру у влади.

У 1878 р. Вищі жіночі курси стають самостійним навчальним закладом. Роботу з їх реформування провели професори університету В. Антонович, В. Іконников, О. Котляр, О. Селін, О. Шкляревський на чолі з уже згадуваним доктором філософії, завідувачем кафедри педагогіки, професором С. Гогоцьким, призначеним директором [869]. Як завідувач кафедри педагогіки, С. Гогоцький продовжив справу О. Новицького і викладав педагогіку спочатку в Педагогічному інституті, а після його перебудови – на Вищих педагогічних курсах. Він, буваючи у закордонних відрядженнях, жваво цікавився станом освіти за кордоном.

Досвід роботи навчальних закладів Заходу С. Гогоцький використав в організації становлення жіночої освіти у м. Київ, де на той час існувало лише кілька вищих навчальних закладів – Київська духовна академія та Університет св. Володимира і закритий Інститут шляхетних дівчат. С. Гогоцький, разом зі своєю дружиною Є. Гогоцькою (до речі, видавцем газети «Київський телеграф», засновницею однієї з перших недільних шкіл у Києві восени 1859 р.), ініціював становлення педагогічної освіти серед жіночого населення м. Київ.

С. Гогоцький вважають фундатором Вищих жіночих курсів у м. Київ, відкритих у 1878 р. Спочатку вони розміщувались на розі Бібіковського бульвару та Тимофіївської вулиці (в будинку М. Фромета). У 1878–1880 рр. С. Гогоцький був головою педагогічної ради цих курсів і протягом усього часу їх існування викладав там педагогіку та психологію. Крім того, вчений викладав педагогіку і в 1854–1860 рр. у жіночій гімназії графині Левашової та деякий час у Київському інституті шляхетних дівчат, а також безкоштовно викладав педагогіку в Київській духовній семінарії (з метою сприяння педагогічній освіті пастирів церкви). Окрім С. Гогоцького, на Вищих жіночих курсах викладали університетські професори В. Іконников (російська історія), Ф. Фортинський (історія середніх віків), В. Антонович (російська історія), І. Лучицький (нова історія), П. Аландський (стародавня історія), Ф. Міщенко (історія стародавньої літератури), О. Козлов (логіка та історія філософії), П. Ромер (аналітична геометрія та інтегральне числення), М. Хандриков (алгебра, тригонометрія, астрономія, диференціальне числення), Ф. Гарнич-Гарницький (хімія), М. Шіллер (фізика), О. Шкляревський (гігієна), В. Єрмаков (стереометрія), Н. Фаворов (богослов'я) та ін.

На курси, згідно із результатами екзаменаційних випробувань, приймали випускниць гімназій та інститутів шляхетних дівчат. Навчання продовжувалось два роки на відділеннях історико-філологічному і фізико-математичному за програмами Університету св. Володимира та за участю університетських професорів.

Академічний рік починався 15 вересня і закінчувався 1 травня. Плата за навчання була 25 карбованців на рік. З 1881 р. тривалість навчання, як і в університеті, становила 4 роки. Програми дисциплін, що читали на курсах, надавались ректором Університету св. Володимира і затверджувались попечителем округу. Пізніше, у ХХ ст., курси називались «Жіночим університетом Св. княгині Ольги».

24 жовтня 1878 р. Міністерство внутрішніх справ затвердило Статут товариства для підтримання Вищих жіночих курсів у матеріальній площині.

Одночасно, певна частина коштів призначалась із державного бюджету. З 1879 р. щорічно казна виділяла курсам по 3000 рублів.

Згідно із проектом Положення про Вищі жіночі курси кошти їх складаються з: а) надходжень від слухачок; б) допомоги від казни, товариств і приватних осіб; в) від різних пожертвувань і відсотків від цих капіталів. У 1881 р. в «Положении о Высших женских курсах, учрежденных в Киеве» (п.1 розділу VI) було записано, що кошти курсів склалися із внесків за право слухання лекцій і добровільних пожертвувань. За цим Положенням плата за річний курс навчання була удвічі меншою, ніж в університетах (50 руб. за рік), але від неї ніхто не звільнявся. На погляд секції університетської підкомісії з реформи вищої жіночої освіти, для початку буде достатньо забезпечити вищу жіночу освіту в Росії, якщо держава щорічно асигнуватиме 180 тис. руб. на допомогу курсам в шести університетських містах, в тому числі у м. Київ, м. Харків та м. Одеса – по 30 тис. руб. на кожні. Необхідною умовою функціонування курсів визнавалось також забезпечення правового й матеріального статусу викладачів, оскільки багато коштів піде на організаційні цілі – розширення приміщень, створення повноцінної бібліотеки, придбання обладнання, тощо.

Отже, стан вищої освіти багато в чому залежав від коштів, що призначалися на її розвиток. Окрім державних субсидій, вищі навчальні заклади, особливо технічні й жіночі, отримували відчутну матеріальну підтримку від приватних осіб. Вища жіноча освіта складалась, в основному, з приватних навчальних закладів, які існували на кошти різних благодійних товариств і окремих осіб та мали відповідний статус.

В останньому десятиріччі XIX – на початку XX ст. постійні зміни міністрів (П. Ванновський, Г. Зенгер, В. Глазов, М. Боголепов) деструктивно впливали на галузь вищої освіти. У публікаціях громадські діячі, вчені висловлювалися за скасування статуту 1884 р. Так, П. Виноградов наголошував, що причина конфліктів полягає у прагненні влади взяти університети під жорсткий контроль.

Після затвердження 3 грудня 1905 р. доповіді міністра народної освіти І. Толстого про дозвіл на відкриття «приватних» вищих курсів з 1906 р. їх кількість значно зростає, ускладнюється спеціалізація. Так, у 1906 р. у Києві та Одесі з'являються Вищі жіночі курси, Вищі комерційні курси (1906 р., м. Київ), Київські приватні загальноосвітні вищі жіночі курси А. Жекуліної (1905 р.), Київський жіночий Фребелівський інститут (1907 р.), Київський комерційний інститут (1908 р.), Одеські вищі жіночі медичні курси та Харківський жіночий медичний інститут (1910 р.), Київська та Одеська консерваторії (1913 р.) та ін.

Отже, друга половина XIX – початок XX століття – період розвитку вищої жіночої освіти. Завдяки приватній та громадській ініціативі набули поширення вищі жіночі курси, що уможливило здобуття якісної вищої освіти на рівні з чоловіками.

ЛІТЕРАТУРА: 1. Педагогический словарь // В двух томах. – Т.1. – М.: Изд-во Академии педагогических наук, 1960. – 775 с.